

VANDRINGSUTSTÄLLNING

Järn i norr

Hittills har vi inte vetat så mycket om när järnproduktionen startade i norra Sverige. Forskare har sedan länge ansett att järnhanteringen här startade först i och med 1600-talets bergsbruk.

Genom arkeologiska undersökningar som utförts i Norrbottens kustland under de senaste åren, har unika fynd påträffats som förändrar denna bild. Fynden visar på ett avancerat kunnande inom järnhanteringen, där stål framställdes och vidareförädlades redan för 2 200 år sedan.

PRODUCENT

Norrbottnens museum

INNEHÅLL

Utställningen består av fyra rollups och två TV-skärmar. Det är texter som handlar om hur järnframställningen gick till och varifrån kunskapen kom. Texterna beskriver även hur samhället såg där järnframställningen förekom för över 2000 år sedan.

TEXTER

På svenska och engelska

UTSTÄLLNINGSYTA

Varje rollup har måtten 100x205 cm.
TV-skärmarna står på en ställning och mäter cirka bredd 100 cm, höjd 80 cm och djup 50 cm.

KOSTNAD

Lån av utställningen inom Norrbotten är kostnadsfritt.
Frakt ingår.

BOKNING

Annika Svonni Josbrant

E-post: annika.svonni-josbrant@norrbottnen.se

Telefon: 0920-24 35 49, 070-515 07 88

Järn i norr

Hittills har vi inte vetat så mycket om när järnproduktionen startade i norra Sverige. Forskare har sedan länge ansett att järnhanteringen här startade först i och med 1600-talets bergsbruk.

Genom arkeologiska undersökningar som utförts i Norrbottens kustland under de senaste åren, har unika fynd påträffats som förändrar denna bild. Fynden visar på ett avancerat kunnande inom järnhanteringen, där stål framställdes och vidareförädlades redan för 2 200 år sedan.

2006 genomfördes arkeologiska undersökningar i trakten av Sangis. Där påträffades den första kända järnframställningsplatsen norr om Jämtlands län. Upptäckten var av stor betydelse eftersom den visade att järn producerades i dessa nordliga trakter redan under äldre järnålder. För första gången kunde också järnproduktion kopplas till ett jakt- och fångstområde.

Ännu en järnframställningsplats har påträffats utanför Vivungi, cirka 8 mil öster om Kiruna. Denna plats hittades redan i början på 1990-talet då restprodukter efter järnhantering, så kallade slagger, framkom vid forminnesinventering i området.

Under 2015 analyserades slaggen och de visade sig vara rester från järnframställning. Genom en ¹⁴C-analys av kol som fanns inuti slaggen daterades den till cirka 200-100 f. Kr.

Några år senare gjordes arkeologiska undersökningar på platsen där slaggen hittades. Då framkom två välbevarade järnframställningsugnar som hade stora likheter med den 2 200 år gamla ugnen i Sangis. I närheten av de två ugnarna påträffades också boplatsspår i form av eldstäder, rester efter stensmide och matrester i form av brända ben.

Fynden i Vivungi visar att människorna på den tiden kunde framställa ett högkvalitativt kolstål och även gjutjärn. Järnsmälarna kunde alltså hantera mycket höga temperaturer i ugnarna. Så höga att det var på gränsen till vad ugnen klarade av utan att kollapsa.

Analysen visar att järnsmälarna medvetet valt en manganrik malm. Manganet gör att kolet lättare går in i järnet vid stålframställning. Malmen hämtades från olika platser, bland annat från den närliggande sjön Vaikköjärvi. Här finns fortfarande gott om malm, vilket de som fiskar i sjön har påtalat. Prospekteringar inför järnframställningsexperimentet visade också på mycket järnmalm i sjön.

Kända järnframställningsplatser i Sverige. Kartan visar på det låga landskapsläget om den tidiga järnhanteringen i norr.